

Реферат о завршеној докторској дисертацији

Наставно-научно веће Филозофског факултета именovalo нас је у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације коју је пријавио Војин М. Симуновић, под насловом: „РАЗВОЈ РАЗУМЕВАЊА СИМБОЛИЧКИХ ПРОЦЕСА У КАУЗАЦИЈИ ЕМОЦИЈА“.

Након анализе текста ове дисертације подносимо следећи реферат о њеној оцени.

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Војин Симуновић је рођен 08. фебруара 1991. године у Никшићу. Основне студије психологије уписао је школске 2009/2010. године. Дипломирао је 25. септембра 2013. године са просечном оценом 8,92. Мастер студије психологије уписао је у школској 2013/2014. години. На мастер студијама је остварио просечну оцену 10,00, а мастер рад под називом „Утицај услова испитивања на склоност ка социјално пожељном одговарању“ (менторка: проф. др Ирис Жежељ) одбранио је 09. децембра 2014. године. Докторске студије уписао је 08. јануара 2015. године. Положио је све испите на докторским студијама, и остварио просечну оцену 9,83. Нацрт докторске дисертације одбранио је 04. априла 2017. године.

Током основних студија (у школској 2011/2012. години) био је демонстратор на предмету Психологија личности, а праксу на истраживачком модулу обавио је током школске 2012/2013. године. У периоду од 2014. до 2016. године волонтирао је и био хонорарно ангажован у истраживачким агенцијама. Током 2017. и 2018. године стажирао је у Специјалној болници за болести зависности. У јулу 2018. године изабран је у звање истраживач-сарадник на Филозофском факултету у Београду. Након тога се прикључио пројекту „Идентификација, мерење и развој когнитивних и емоционалних компетенција важних друштву оријентисаном на европске интеграције" (бр. 179018) Министарства просвете, науке и технолошког развоја, чији је руководилац био проф. др Горан Кнежевић.

Војин Симуновић је објавио један рад у часопису који је категорисан као национални часопис међународног значаја. Имао је 6 саопштења на међународним и више

саопштења на националним научним скуповима. Једно саопштење са међународног и два саопштења са националих скупова штампани су у целини.

Интересовања и научне области у којима Војин Симуновић истражује су тематски разноврсне, са тежиштем на развојној психологији. У складу са тим је и тема његове докторске дисертације.

Докторска дисертација Војина Симуновића састоји се од пет главних делова (шести део су прилози). Текст дисертације садржи укупно 198 страница, од чега 139 страница основног текста, четири прилога и 124 библиографске јединице.

2. Предмет и циљ дисертације

Разумевање каузације туђих емоција представља једну од централних тема у широкој области социјалне когниције (тј. теорије ума). Упркос томе што је одавно познато (Vigotski, 1995; Harris, 2008) да и симболички стимулуси могу да буду побуђивачи емоција, пажња истраживача је досад била усмерена готово искључиво на разумевање каузације емоција природним побуђивачима. На ову емпиријску празнину указали су Мирић и Јевтић (Mirić i Jevtić, 2012). Подстакнут тиме, а полазећи од појмова менталних стања из социјалне когниције, као и од идеја Кристине Лагатуте (Lagattuta, 2014) о детету као наивном психологу, Војин Симуновић је у три независне студије приступио широкој а слабо испитиваној области каузације емоција симболичким побуђивачима.

Циљ прве студије био је да се утврди колико су симболички побуђивачи важни за имплицитну психолошку теорију на различитим узрастима, што је узето као показатељ значаја те теме у контексту каузације емоција.

Друга студија је спроведена са циљем да се утврди да ли се са узрастом мењају тумачења фобија – феномена који може (у зависности од перспективе) да се схвати и као симболички и као несимболички.

На крају, трећа студија је спроведена са циљем да се испита како се на различитим узрастима тумачи јављање страха услед дејства симболичког стимулуса који опонаша стварност.

3. Основне хипотезе у истраживању

Имајући у виду да је ова дисертација смештена у слабо испитиваној области и да се спроведене (експлоративне) студије међусобно знатно разликују, нису постављене основне хипотезе, него су унутар сваке од студија постављене посебне хипотезе. Уместо општих хипотеза, у уводном делу су постављена општа питања са којима је Симуновић приступио раду на дисертацији. Ради се о следећим питањима:

1. Да ли правилности које су утврђене у истраживањима усмереним на природне узроке емоција важе и за симболичке узроке емоција?
2. Постоје ли специфичне законитости развоја разумевања симболичких узрока емоција?
3. Да ли развој разумевања симболичких узрока емоција траје дуже него развој разумевања природних узрока емоција?
4. Да ли се могу утврдити правилности које важе за целу област разумевања симболичких узрока емоција или постоје специфичне правилности које важе за:
 - а) поједине емоција (које су изазване симболичким стимулусима)?
 - б) поједине симболичке узроке?
5. Да ли постоје, и какве су, разлике међузрастима у погледу разумевања каузације емоција симболичким стимулусима?
6. Која су ограничења у коришћењу прича као методолошког поступка у овој области?

4. Кратак опис садржаја дисертације

Текст докторске дисертације Војина Симуновића састоји се од пет главних делова (шести део су прилози).

Први део, под насловом *Увод*, поставља методолошко-теоријски контекст проблема изабраног за властито емпиријско истраживање. У томе делу кандидат приказује, у кратким цртама, основне категорије унутар којих ће се кретати његово истраживање. Почињући са одређивањем неколико основних сачинитеља емоције и кратким освртом на историју психологије развоја емоција, Симуновић у кратким цртама даје приказ трију савремених теорија емоционалног развоја (теорије Изарда, Сроуфа и Холодинског и Фридлмајера). Други одељак у овом делу садржи такође кратак приказ проблематике и сазнања везаних за социјалну когницију, где су приказана истраживања развоја разумевања туђих намера, уверења, жеља и осећања. Посебна пажња посвећена је, као што и треба, проблематици развоја разумевања осећања и узрока осећања. Та проблематика је, наиме, најближи оквир за проблем којим се емпиријски бави Војин Симуновић. У томе погледу квалитетно су презентовани основни проблеми и најважнији резултати досадашњег рада психолога о томе како се развија дечје разумевање узрока емоција када се као побуђивачи користе склопови природних (дакле, не симболичких) дражи-побуђивача. Јасно је показано да тај, најближи оквир, није током деценија резултирао посебним теоријама, већ су истраживања била оријентисана према испитивању улоге концепата из социјалне когниције (концепата жеља и веровања), те концепта детета као наивног психолога (који развија разумевање другог као психолошког бића које има прошлост и будућност). Кандидат томе минималном репертоару концепата додаје и концепт наивне теорије емоција.

Пре завршног одељка првог дела рада Војин Симуновић презентује делимичну разраду "симболичког поља", са категоријама симболичких побуђивача, која истовремено може послужити и као нека врста листе могућих нових проблема за даља емпиријска истраживања. Завршни део овог, првог, поглавља доноси главне опште задатке постављене пред три емпиријске студије чије представљање следи.

У првој студији истраживач је, наиме, од испитаника различитог узраста тражио да за четири основне емоције (радост, страх, туга и бес) наведу могуће побуђиваче, а основни циљ је био да се види колико у тим спонтаним одговорима има помињања симболичких, а колико природних побуђивача, те како се однос једних и других мења са узрастом. Испитивањем је обухваћено по двадесеторо испитаника, по десет оба рода, узраста од 5, 9, 12-13 и 16-17 година, као и по двадесет студената психологије и студената непсихолошких студијских усмерења. Испитаници су на то једно основно питање могли да наведу неограничени број одговора, а кандидат је на тако добијене одговоре применио два различита система категорија.

Први налаз који треба поменути јесте тај да се симболички стимулуси слободно наводе као побуђивачи основних емоција на свим узрастима. Докторанд истиче тај налаз и указује колико је психологија пропустила да емпиријским истраживањем разумевања симболичких узрока емоција покрије и ово важно поље.

Просечан број навођених побуђивача, без обзира на њихову природу, значајно се повећава тек на најстаријем, студентском, узрасту. Кад је реч о симболичким побуђивачима, међутим, њихов проценат (за све четири емоције укупно као и за сваку појединачно) расте са узраста од 5 на узраст од 9 година, да би даље остајао на истом нивоу.

Налази су посебно занимљиви када се посматрају кроз укрштање појединачних емоција и појединих категорија из првог система. Тај систем, наиме, издваја три посебно важне категорије: природни побуђивачи, стимулуси који опонашају стварност и стимулуси из нормативно-симболичког система. Стимулуси који опонашају стварност (тј. иконички) издвојени су као такви јер се могу узети као прелазни случај између природних стимулуса и нормативних стимулуса.

А главни налази су следећи.

Прво, деца од 5 година значајно ређе него старији испитаници наводе побуђиваче из нормативно-симболичког система, док чешће него старији наводе стимулусе који опонашају стварност. Ово последње важи нарочито за емоције радости и страха. Петогодишњаци као побуђиваче страха ређе него старији наводе нормативне стимулусе. Ова деца, такође, чешће него старији испитаници помињу природне побуђиваче беса, иако су стимулуси из нормативно-симболичког система чешће навођени за бес него за остале емоције – на целом узорку. На целом узорку утврђена је већа учесталост природних побуђивача, као и побуђивача који опонашају стварност, за страх него за остале емоције.

Други систем категорија који је коришћен у анализи истих одговора јесте Бронфенбренерова листа екосистема, који је, међутим, морао да буде допуњен двема новим категоријама (интрапсихички и апстрактни). Полазна хипотеза била је да ће, пошто се ради о основним емоцијама, већина навођених побуђивача спадати у категорију микросистема, што су налази и поткрепили. Није неочекиван ни налаз да студенти, чешће него млађи испитаници, наводе побуђиваче из макросистема и хроносистема (у овој последњој категорији најчешћи конкретни побуђивачи били су смрт блиске особе). Занимљиво је да се у категорији хроносистема уопште не налази емоција беса, али се зато за бес апстрактни побуђивачи чешће наводе код адолесцената и код студената него код млађих узрасних група, што је и разумљиво има ли се у виду да највећи део таквих одговора отпада на одговор "неправда".

Истраживача је посебно занимало колико често се као побуђивачи емоција у слободним одговорима наводе школске оцене. У томе погледу налази су следећи: школске оцене чешће наводе деца од 9 него деца од 5 година, такође чешће ученици основне и средње школе него студенти. Занимљиво је да се школске оцене подједнако наводе као побуђивачи сваке од четири основне емоције, па и беса.

У дискусији добијених налаза В. Симуновић полази, с једне стране, од карактеристика средине (нпр. школа) и, с друге стране, од карактеристика узраста.

Проблем којим се докторанд бави у другој студији је донекле необичан. Реч је о истраживању о томе како испитаници различитог узраста разумеју фобије (одабране су три: агорофобија, акрофобија и клаустрофобија). Необичност тога проблема, посебно у контексту истраживања развоја разумевања симболичке каузације емоција, долази отуда што је могуће да у фобијама нема ничега симболичког (заправо само неке психолошке теорије порекло фобичног страха виде у симболичкој вредности објекта фобије). Ипак, овакав проблем има итекако смислено место у троуглу изабраних проблема у првом научном проучавању симболичке каузације емоције. Наиме, ако прву студију схватимо као основно, полазно место (да кажемо: "најобичније могуће"), онда је друга студија место најудаљеније од тог основног, такво да сви могући проблеми у овој новој области спадају негде између (према томе, проблеми треће студије се налазе између проблема прве и друге). Треба да додамо и то да су фобије *prima facie* психолошки феномен, те да су у склопу тога феномена ирационална уверења оно што, у овој студији, психологију развоја разумевања узрока емоција доводи у најтешњу везу са психологијом развоја социјалне когниције.

Испитаници одабрани за ову студију били су (по 20, оба рода) узраста од 12-13 и 16-17 година, као и две групе студената (програм психологије и непсихолошки студијски програми). Овом делу узорка додата су и деца од 5, 7 и 9 година (такође по 20, оба рода), испитана у претходној, посебно обављеној, студији. Испитаницима су презентоване приче са особом која се плаши објекта фобије (лифта, трга или висине), које су праћене питањима као што су: зашто се та особа боји објекта фобије, како је настао тај страх, како

испитаник а како особа из приче процењује вероватноћу да се заиста и догоди то чега се плаши, како се страх од објекта фобије може разрешити, превазићи. Где год је било могуће резултати су приказани и обрађени заједно, тј. за претходну и за коначну студију.

Прво питање које је постављано испитаницима – зашто се лик из приче плаши објекта фобије – заправо је основно питање у студији симболичке каузације емоција. Одговори на то питање су мање-више униформни за лифт и високо место, а више разноврсни за трг као објект фобије. Наиме, преовлађујући број испитаника на сваком узрасту разлог страха од лифта види у томе да може да се поквари или заглави, док разлог страха од висине види, у чему би другом него – у могућности да се падне. Једино три најстарије групе испитаника помињу и страх од могућег гушења у лифту. Страхови од отвореног трга се виде најчешће као физички (да се не изгуби, да му неко не науди, да не изгуби нешто), ређе као психолошки (страх од панике), додуше само код три најстарије групе испитаника.

Када се све три фобије третирају заједно, онда испитаници на свим узрастима вероватноћу да се догоди то чега се лик из прича боји процењују као малу (с тим што код узраста од 12-13 година разлика између мале и осталих вероватноћа не достиже значајност). Нумеричка процена вероватноће допустила је примену анализе варијансе, која је показала исто што и непараметријски тест: узраст од 12-13 година вероватноћу процењује као већу него старије узрастне групе.

Посебно занимљив налаз се односи на то како испитаници приписују процену вероватноће особама са фобијом; налази показују да приписана процена одражава народну изреку која каже да су у страху велике очи. Наиме, сви испитаници сматрају да особе са фобијом вероватноћу да им се заиста деси то чега се плаши види као велику, с тим да ту студенти психологије донекле одступају (јер код њих нема разлике између велике и осталих вероватноћа). Случај студената психологије, који имају најмању разлику између сопствене и приписане вероватноће, заслужио је посебан коментар што је, међутим, у раду изостало.

Како испитаници тумаче настанак фобије? Када се одговори третирају заједно за све три фобије, види се да код испитаника преовлађују одговори који подразумевају да се фобија мање-више састоји у страху од понављања истог искуства од раније. Једино се на три најстарија узраста, а највише међу студентима психологије, срећу менталистичко-психоаналитичка објашњења настанка фобије.

Испитаници на свим узрастима и начин превазилажења фобије виде слично као што виде и настанак: наиме, лек од фобије лежи у поновном излагању објекту фобије. Другим речима, ни у настанку ни у отклањању фобије не види се симболичка вредност објекта страха. Психотерапија као метод лечења помиње се само на најстаријим узрастима.

Војин Симуновић у дискусији резултата друге студије указује на веома ограничено разумевање феномена фобије, у којем је субјективни (или ирационални) моменат код

одобе са фобијом забележен само у његовој високој процени вероватноће да ће се десити то чега се плаши. Такође, испитаници су далеко од помисли да објекат фобије има симболичку вредност за особу са фобијом. Могло би се рећи је цео феномен фобије асимилован, у сваком свом аспекту, у здраворазумско схватање, тј. не види се ништа необично, камоли чудно, у страху од лифта, трга и високог места.

За трећу студију могло би се рећи да је у неку руку централна у овој дисертацији. У њој су за проучавање одабрана репрезентативна симболичка средства као побуђивачи емоција – телевизија, филм и сликовница – са описаним приказима једне дивље животиње и једног чудовишта који су изазвали страх код детета. Коришћен је уобичајени метод приче, укупно шест прича, које описују како се неко дете уплашило видевши (на ТВ, на филмском платну или на сликовници) дивљу животињу или чудовиште. Свака прича праћена је једном скупином питања о тој једној основној емоцији, страху: зашто се дете уплашило (дивље животиње, чудовишта), шта је дете помислило, колико дете има година, како ће научити разлику између симбола и стварности и сл. Испитано је по двадесеторо деце (по 10 дечака и 10 девојчица) узраста од 5, 9, 12-13 и 16-17 година, као и по 20 студената психологије и непсихолошких студијских усмерења.

Подаци који су прикупљени овим истраживањем приказани су према постављеним питањима, и обрађени тако да пруже одговоре на постављене хипотезе (притом је део хипотеза постављен у складу са научним одговорима на питање зашто се дете уплашило симболичког стимулуса).

У складу са "стратешким" планом ове студије, најпре је требало видети да ли постоји неки паралелизам између развоја разумевања узрока емоција када су побуђивачи симболички и већ познатих законитости развоја разумевања када су побуђивачи констелације природних стимулуса. То значи да је најпре требало утврдити да ли се у судовима деце и младих појављују субјективне категорије било које врсте, а нарочито жеље и веровања. Као што је и претпостављено, највећи број испитаника на сваком узрасту, и сабрано за свих шест прича, на питање зашто се дете из приче уплашило чудовишта/дивље животиње наводи неко својство објекта; најмањи број испитаника наводи неко својство субјекта, детета из приче, док нешто већи број наводи интеракцију између објекта и субјекта. У овом погледу није од значаја то да ли је реч о дивљој животињи или чудовишту. Подаци, дакле, исказују знатну разлику у поређењу са бројним налазима из истраживања са несимболичким побуђивачима, који су показали да се субјективни елементи (жеље, веровања) појављују у одговорима деце још на предшколском узрасту. Најзад, одговори који се позивају на субјективно својство чешћи су код сликовница него код телевизије или филма, док обрнуто важи за интеракцију.

На свим узрастима највећи проценат испитаника сматра да се дете из приче уплашило зато што дивља животиња/чудовиште изгледа страшно, или да је опасно. Притом се страхан изглед види као узрок страха чешће за чудовиште него за дивљу животињу, а за обоје чешће ако су приказани на ТВ или биоскопском платну него ако су

приказани у сликовници. Са друге стране, занимљиво је да се раније негативно искуство наводи као узрок страха подједнако за чудовиште као и за дивљу животињу.

Испитаници чак и на најмлађем узрасту (5 година) сматрају да чудовиште/дивља животиња на тв, филму или сликовници није стварно, нити да може да се појави, али већина испитаника на сваком узрасту сматра да је дете из приче помислило да *јесу* стварни. Притом дете из приче, према одговорима испитаника, више верује у стварност чудовишта него дивље животиње, а и једног и другог више на ТВ него на биоскопском платну. Питање зашто дете из приче мисли да су дивља животиња и чудовиште стварни уследило је као логичан наставак претходног, али су и на то питање добијени "објективистички" одговори: на сваком узрасту осим код дела студената психологије најчешћи одговор је био "зато што је мало", само су студенти психологије, поред исто таквог одговора, помињали да дете из приче не разликује симбол од опажаја. Дакле, иако испитаници указују на субјективни елемент код детета из приче (*веровање* да су чудовиште и дивља животиња стварни), тај елемент не повезују са страхом. Морамо рећи да је овакав налаз могао бити потпуније коментарисан, будући да је сличан налаз већ забележен у иностраним истраживањима. И следећи налаз могао је да буде више коментарисан: испитаници верују да ће дете из приче раније научити да дивља животиња није стварна, него што ће то исто научити за чудовиште.

Испитаници на свим узрастима најчешће дају виготскијанске одговоре на питање о начину како ће дете из приче научити да прави разлику између опажаја стварности и симбола (тј. приказа дивље животиње или чудовишта на ТВ, биоскопском платну или сликовници).

У петом, последњем поглављу дисертације, В. Симуновић настоји да пружи синтетички поглед на резултате својих трију емпиријских студија. Међутим, пре тога он наводи ограничења домашаја својих резултата, систематизована у три групе: ограничења везана за методолошки поступак, ограничења везана за предмет проучавања, те ограничења везана за узорак. Треба да поменемо како ретко када срећемо да су ограничења овако систематизована и подробно прегледана. Овде ћемо поменути само ограничења везана за предмет проучавања: она су подељена у две групе, једну у области симболичких узрока емоција (јер је то поље веома широко, далеко шире него што је захваћено овим трима студијама) и другу у области емоција (јер су остале ван обухвата бројне емоције, у првом реду сложене).

Дајући кратак преглед најкрупнијих резултата трију студија (који говоре о узрасим променама), В. Симуновић указује на две важне разлике између своје прве студије на једној страни и других двеју, на другој. Наиме, у првој студији испитаници стоје пред потпуно неодређеним субјектом емоције, док је у другим двама студијама субјект више или мање одређен. Друго, за разлику од прве студије, у другој и трећој основно питање упућено испитаницима усредсређује се управо на релацију између узрока (симболичког побуђивача) и последице (емоције страха). Те две разлике имају за последицу то да о

главном интегративном конструкту за синтезу резултата (имплицитној теорији емоција) много више и ближе говоре резултати друге и треће (нарочито) студије него прве. Стога је и разумљиво што је имплицитна теорија у првој студији названа "знање", а она из других двеју – "објашњење".

У развојно-психолошким емпиријским истраживањима са природним побуђивачима утврђено је да деца још у предшколским годинама између узрока, као "објективне" ситуације, и последице (емоције) умећу ментална стања, жеље (у случају радости и туге) и веровања (код страха). Међутим, у трима студијама Војина Симуновића тај субјективно-психолошки моменат (ментална стања) готово да уопште није заступљен. Докторанд разматра неке могуће узроке томе изостанку изричитог помињања менталних стања, али би се могло рећи да је "списак" могућих узрока још отворенији.

Пошто податке добијене у другој и трећој студији В. Симуновић с правом назива објашњењима, и пошто је полазни конструкт имплицитна теорија емоција (односно, дете и млади као наивни психолог), природно је да та објашњења сврстава у научно-психолошке категорије у складу са најзаступљенијим приступима у психологији. Резултат да је на свим узрастима најзаступљенији "бихејвиористички" начин објашњавања сасвим је у складу са осталим налазима Симуновићевих студија: сви они говоре једно – да испитаници везу између симболичког побуђивача и емоције виде као објективну, спољашњу. То ће рећи да у објашњењима није укључен субјективни психолошки моменат, ментална стања, односно веровања. Пошто је у истраживањима са природним побуђивачима развој разумевања каузације емоција посматран као прелазак са објашњења позивањем на спољашњу ситуацију на објашњења која садрже најпре позивање не жеље а потом на веровања, и пошто та ментална стања у објашњењима наших испитаника изостају на свим узрастима, следи закључак да добијени резултати показују да – нема развоја.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација Војина Симуновића урађена је тако да је у потпуности одговорила захтевима који су постављени нацртом. Подаци који су сакупљени пружили су одговоре на све постављене хипотезе, али су послужили да се одговори и на неке хипотезе мимо оних постављених. Добијени резултати дискутовани су, између осталог, кроз поређење са резултатима истраживања са природним побуђивачима, као и са резултатима бројних конкретних истраживања.

Кандидат је овим трима студијама отпочео истраживања једне значајне и сасвим нове, досад недовољно истражене области развојне психологије - области развоја разумевања симболичке каузације човекових емоција. Тај истраживачки корак сам по себи представља значајан научни допринос, иако треба имати у виду да је реч о експлоративном истраживању које је захватило тек мали део широке проблематике у тој области. Одабрани су проблеми који заиста спадају у први ред за отпочињање истраживања, који, осим тога,

међусобно заокружују једну целовиту студију. Као интегративни концепт одабрана је имплицитна теорија, што ће рећи да је испитаник третиран као наивни психолог у развоју. Према се ради о новом концепту у области разумевања узрока емоција, заправо о предлогу концепта пониклом у раду са природним узроцима емоција, њиме је обезбеђен концептуални континуитет од петогодишњака до студената психологије, као најмлађег и најстаријег обухваћеног узраста. Докторанд Симуновић је уз то водио рачуна о методолошки и резултатски различитим подобластима својих истраживања, поставивши одговарајуће дистинкције где год је то било потребно.

Бројни налази који су добијени овим емпиријским студијама, које у закључку нећемо појединачно набрајати, такође представљају вредан научни допринос развојној психологији. Пре свега, самим тим што су то налази нове области у овој научној дисциплини, они проширују и употпуњују ту област. Али изнад свега се њихова вредност налази у томе што су провокативни, изазовни за проширења и провере новим и продубљенијим емпиријским истраживањима. Нарочито су провокативна два главна налаза који прожимају другу и трећу студију.

Први налаз говори о незнатним развојним (узрастним) променама у распону од пет година до студентског узраста. Други је добијен кроз поређење са студијама са природним узроцима емоција, за разлику од којих овде није регистрована улога менталних стања у развојној линији разумевања симболичке каузације емоција. Друга страна истог налаза огледа се у томе што у имплицитној теорији испитаника свих узраста изразито претеже објективистичко гледање на симболичке узроке емоција. Поводом провокативности тих налаза мора се рећи да је докторанд могао далеко више да отвара нове проблеме, да се више користи конкретним одговорима и да храбрије указује на могуће изворе варијације у њима. Другим речима, експлоративни карактер Симуновићевих истраживања – у којем прецизност може да се стави у други план а богатство налаза и отвореност за идеје у први - просто позива истраживача да слободније барата подацима и да слободније поставља нова питања и нове хипотезе.

И поред поменутог, овом дисертацијом развојна психологија постигла је крупан научни допринос у богатству емпиријских налаза, који су квалитетно интерпретирани. Поврх тога, студија Војина Симуновића представља представља вредан подстицај новим истраживањима и даљим проучавањима развоја разумевања симболичке каузације емоција.

6. Закључак

На основу ове анализе докторске дисертације Војин М. Симуновић комисија закључује да предложена дисертација: (а) показује да кандидат добро разумевање постојећих теоријских полазишта која су релевантна за главни проблем истраживања, (б) да може на веома компетентан начин да анализира и интегрисе налазе досадашњих

истраживања у датој области и да идентификује њихове јаке стране и ограничења, и (в) да може да постави и операционализује нове истраживачке проблеме, да анализира и тумачи истраживачке налазе доводећи их у везу са постојећим теоријским и истраживачким знањима. Поред тога, комисија закључује да је предложена дисертација урађена по свему у складу са одобреним предлогом докторске дисертације и да представља самостално и оригинално научно дело које на веома иновативан и аргументован начин истражује комплексност симболичке каузације човекових емоција.

На основу ових закључака комисија предлаже Одељењу за психологију и Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да прихвати овај позитивни реферат о докторској дисертацији Војина М. Симуновића под насловом „РАЗВОЈ РАЗУМЕВАЊА СИМБОЛИЧКИХ ПРОЦЕСА У КАУЗАЦИЈИ ЕМОЦИЈА“ и да кандидату омогући усмену одбрану докторске дисертације.

Београд, 26. фебруар 2020.

Комисија:

1. проф. др Александар Бауцал
Филозофски факултет у Београду

2. проф. др Василије Гвозденовић
Филозофски факултет у Београду

3. проф. др Данијела Петровић
Филозофски факултет у Београду

4. проф. др Тамара Кликовац
Филозофски факултет у Београду

5. доц. др Драган Јанковић
Филозофски факултет у Београду
